

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 12/2020, ss. 73-81
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2020.12(7)
www.sej.mazowiecka.edu.pl

Agnieszka Kaczor
Akademia Ignatianum w Krakowie
ORCID ID: 0000-0002-2574-4757

ZASTOSOWANIE MAPY MYŚLI W PRACY Z DZIEĆMI W WIEKU WCZESNOSZKOLNYM

APPLICATION OF A MIND MAP AT WORK WITH EARLY SCHOOL CHILDREN

STRESZCZENIE:

Artykuł podejmuje tematykę wykorzystania stworzonego i rozpowszechnionego przez T. Buzana mapowania myśli w pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym. Korzyści, jakie dla wspierania rozwoju dzieci w młodszym wieku szkolnym przynosi wykorzystywanie w procesie nauczania-uczenia się map myśli, stanowią mocny argument, aby porządkować, utrwalać i artykułować myśli w tej właśnie formie. Wizualizowanie informacji w postaci mapy myśli (tworzonej na arkuszu papieru bądź przy użyciu programu komputerowego) wspiera procesy myślowe dzieci, sprzyja rozwojowi wyobraźni, pamięci i kreatywności.

SUMMARY:

The article deals with the use of the idea created and disseminated by T. Buzan to mind map in work with early school children.

The benefits of using mind maps in the teaching and learning process are a strong argument to organize, record and articulate thoughts in this form. Visualizing information in the form of a mind map (created on a sheet of paper or using a computer program) supports children's thought processes, promotes the development of imagination, memory and creativity.

SŁOWA KLUCZOWE:

mapa myśli, rozwój dziecka, praca z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym,

KEY WORDS:

mind map, child development, working with early school children,

Wprowadzenie

Mapy myśli pojawiły się w latach 70 - tych XX wieku. Za ich twórcę uchodzi Tony Buzan, który opracował podstawy teoretyczne map myśli, a następnie zajmował się ich popularyzacją w różnych dziedzinach życia. W myśl definicji Paula Farranda mapowanie myśli jest techniką badawczą, w której informacje z różnych źródeł są przekształcane w diagramową reprezentację składającą się ze słów kluczowych związanych z tematem badania. (Farrand, Hussain, Hennessy 2002, 246). Mapa myśli jest więc w swej szacie graficznej diagramem z wypustkami wychodzącymi z jej centrum i rozgałęzieniami, które przywodzą na myśl strukturę komórki mózgowej. Promienista struktura mapy myśli ułatwia, zdaniem T. Buzana, *wykrywanie połączeń pomiędzy różnymi gałęziami i tworzenie nowych skojarzeń w celu wypełniania wszelkich pustych przestrzeni, zachęcając nas tym samym do tego, abyśmy nie przestawali myśleć kreatywnie* (Buzan 2019, 38).

Dobra mapa myśli to arena, na której przebiega proces kreatywnego rozumowania z wykorzystaniem połączenia słów i obrazów (Buzan 2019, 58). Mapy myśli wizualizują więc informacje. Praca związana z ich tworzeniem wymaga bardziej aktywnego zaangażowania ze strony ucznia, co sprzyja uczeniu się. Martin Davies wskazuje, że wizualne przedstawienie zagadnienia ma dodatni wpływ na uczenie się (Davies 2010). Mapy umożliwiają zatem „podwójne kodowanie” tj. przyswajanie tekstu na dwóch poziomach – słownym i obrazowym. Według teorii Allana Paivio pobudzenie reprezentacji obecnych w pamięci jednego rodzaju, uaktywnia reprezentacje w pamięci drugiego rodzaju. Dlatego też wykorzystywane w mapach myśli połączenie informacji werbalnych z wizualnymi wzmacnia przekaz informacyjny i ułatwia ich zrozumienie (Paivio 1983, 311).

Z uwagi na fakt, że oraz częściej w nauczaniu i uczeniu się poszukuje się odpowiedzi na pytanie, jak generować zaangażowanie uczniów w naukę i zmniejszać przepaść między uczniami skłonymi do przyswajania nowych wiadomości, a tymi którzy cechują się mniejszym zapałem do nauki, warto przyjrzeć się bliżej założeniom, którą leżą u podstaw tworzenia map myśli. Mapowanie myśli wykorzystuje pracę obu półkul mózgowych dlatego, co podkreśla T. Buzan, może być stosowane w ramach wszystkich funkcji poznawczych (pamięć, kreatywność, uczenie się, myślenie). Nazywając mapowanie myśli techniką „szwajcarskiego szczyryka dla mózgu” T. Buzan pisze, że jest ona praktyczna, użyteczna i zabawna. (Buzan 2019, 33), co pozwala sądzić, że przygotowywanie map myśli będzie atrakcyjne dla dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Wykorzystanie map myśli w procesie wspierania rozwoju dziecka

Mając na celu udzielenie uczniowi pomocy wspierającej jego rozwój, zgodnie z rozumieniem Ewy Marynowicz-Hetki charakterystyczne dla nauczyciela powinno być

postępowanie, które wyraża się w organizowaniu sytuacji wychowawczych dopomagających wychowankowi w optymalnym rozwoju (Marynowicz-Hetka 1987, 14). Jak twierdzi Danuta Waloszek wspieranie dziecka w jego rozwoju najogólniej można określić przez postawę bycia obok, za, przed, z dzieckiem, stwarzanie warunków w kierunku usprawniania jego działań oraz budowania pojęć ułatwiających mu wykonywanie zadań życiowych. To podanie dziecku ręki w trudnej sztuce poznawania świata i bycia z nim oraz porządkowania doświadczeń. (Waloszek 2014, 82).

Za charakterystyczną cechą rozwoju w okresie późnego dzieciństwa uchodzi różnicowanie w zakresie tempa i rytmu rozwoju, tak poznawczego, jak społeczno-emocjonalnego. Różnicowanie to dotyczy, jak pisze Katarzyna Wiejak, zarówno aspektu interindywidualnego - różnice pomiędzy poszczególnymi dziećmi w obrębie tych samych sfer rozwoju, jak i intraindywidualnego - różnice dotyczące tempa nabywania poszczególnych zdolności czy umiejętności. (Wiejak 2010, 12-13).

Ponad to, będąc w wieku wczesnoszkolnym dziecko chce wykonywać pierwsze odpowiedzialne zadania. Działania, które podejmuje są treningiem sprawności, rozwijają kompetencje, uczą konsekwencji i wytrwałości w wykonywaniu zadań, są źródłem przyjemności, wypoczynku, stymulują rozwój sfery zainteresowań i zdolności.

D. Waloszek dokonuje charakterystyki obrazu dziecka, które określa jako niezależne i samodzielne w działaniu, jednak podporządkowane umowie i normom społecznym. Jest to więc obraz dziecka, które ma prawa i obowiązki, uczy się żyć w przestrzeni społecznej, która niejednokrotnie wymaga wyrzeczeń, rezygnacji czy negocjacji. To dziecko, którego edukacja rozumiana jest jako wspieranie w rozwoju przez umieszczenie go w strefie między wolnością, a powinnością. Rolą nauczyciela jest więc, w kontekście przyjętego rozumienia rozwoju, organizowanie warunków sprzyjających rozwojowi, a więc umożliwienie dziecku poznania jego mocnych i słabych stron oraz preferencji w działaniu, a także uczenie zagospodarowania czasu i przestrzeni, uczenie się, w którym znaczące miejsce zajmuje nadal zabawa (Waloszek 2014, 64-65).

W związku z powyższym, godnym rozważenia jest zastosowanie map myśli w procesie nauczania-uczenia się. Do zalet map myśli, które stanowią argument za ich wykorzystywaniem w pracy dziećmi z klas I-III zaliczyć można:

- zapewnienie jasności analizy i uwzględnienie wszystkich aspektów tematyki rozważań,

Praca nad mapą myśli pozwala dziecku dotrzeć do sedna zagadnienia, łączy informacje w pakiety, które są dla niego łatwe do zapamiętania. Zdaniem P. Farranda, mające miejsce w czasie tworzenia mamy myśli łącznie nowych informacji z tymi, które dziecko traktuje jako już przyswojone, wspiera uczenie się i zapamiętywanie nowych informacji. Nowe informacje, przedstawione w takim układzie są bardziej wyraźne, dzięki czemu łatwiej odnaleźć je w pamięci. (Farrand, Hussain, Hennessy 2002, 247). Natomiast sytuacja, w której uczniowie mogą manipulować złożonym zestawem relacji na diagramie, sprawia, co akcentuje M. Davies, że są bardziej skłonni do zrozumienia tych relacji, zapamiętania ich oraz analizowania ich części składowych. To z kolei promuje „głębokie” podejście do uczenia się (Davies 2010).

- mapa myśli zawiera informacje, które są niezbędne do zaplanowania działań z wyprzedzeniem,

Sposób powstawania mapy myśli, na co zwraca uwagę Andrzej Radomski, *sa-moistnie angażuje wszystkich uczestników spotkania, pobudza do myślenia, skojarzenia, znajdowania powiązań, które w normalnych warunkach pracy trudno byłoby wychwycić. Dzięki takiemu postępowaniu mapy myśli mogą poprawić koncentrację, pamięć, wyobraźnię i planowanie* (Radomski, 2019, 7). Wykazujące się w młodszym wieku szkolnym pierwszymi przejawami refleksyjności dzieci, jak uważa Anna Kamza, dzięki wzrostowi kontroli w obszarze myślenia i pamięci, potrafią skuteczniej panować nad sobą, ale też wykazują się skłonnością porządkowania, chętnie ustalają zasady i reguły oraz pracują nad wyznaczonymi celami. *Wraz ze wzrostem zdolności samoregulacyjnych, wraz z rozwojem funkcjonowania językowego i wraz ze zdolnością do symbolizowania otaczającego świata, głowa dziecka „przejmuje” większą kontrolę nad jego działaniem* (Kamza, 16), co sprawia, że dzieci zaczynają chętnie planować swoje poczynania. Jak dowodzi T. Buzan przy pomocy map myśli można planować zadania do wykonania w kolejnych dniach, a także tworzyć harmonogramy na cały miesiąc czy rok (Buzan 2018, 164). Taki sposób opracowania harmonogramu z pewnością ułatwi dzieciom z klas I-III określenie priorytetów i konstruktywne zarządzanie czasem. Natomiast proponowana forma harmonogramu, bogata w obrazki, kody czy symbole, sprawi, że będzie on przystępny, a co za tym idzie zachęci dzieci do korzystania z niego na co dzień.

- umożliwia wszechstronny przegląd sytuacji,

Metoda mapowania myśli sprzyja twórczemu i wielokierunkowemu myśleniu, gdyż jak twierdzi A. Radomski, *z każdym z jej elementów tworzone są kolejne skojarzenia, przez co przechodzi się w głąb problemu i wszystkie jego aspekty są rozkładane na czynniki pierwsze. Finalnie otrzymuje się pełen obraz, który pozwala dostrzec istotę badanego problemu* (Radomski, 2019, 7). Tworzenie mapy myśli jest więc zawsze próbą całościowego ujęcia badanego zagadnienia. Ideą konstruowania map myśli jest dążenie do uchwycenia wszystkich możliwych wariantów sytuacji. Ich rozmieszczenie na mapie pozwala zobrazować istniejące pomiędzy nimi zależności, a niejednokrotnie stymuluje do dostrzegania innych, kolejnych jej aspektów.

- posiada cechy ogromnego magazynu informacji,

Mapy myśli bezsprzecznie ułatwiają zapamiętywanie treści, czyniąc skojarzenia swoistym kluczem do pamięci. Zgodnie z wynikami badań Allana M. Collins i Ross Quillian (Collins, Quillian 1969, 241-242) pamięć semantyczna zawiera powiązane kategorie oznaczające konkretne cechy i pojęcia. Kształt owych połączeń jest zależny od naszych indywidualnych doświadczeń. Mapa myśli stworzona przez dzieci działa w sposób zharmonizowany z tym procesem. Prezentując obiekt, jak pisze T. Buzan, a następnie wykorzystując skojarzenia i wyobraźnię, aby połączyć wszystko, co osoba projektująca mapę o nim wie, dziecko pracuje metodą, która zwiększa prawdopodobieństwo zapamiętania zawartych w mapie myśli informacji (Buzan 2019, 118). Przypominanie sobie, tego co zostało umieszczone na mapie myśli, staje się dla dziecka łatwiejsze także w związku z możliwością przywoływania z pamięci procesu tworzenia mapy, kolorów i obrazów, które zostały podczas jej projektowania wykorzystane.

- uaktywnia wyobraźnię zachęcając do poszukiwania kreatywnych rozwiązań, T. Buzan dowodzi, że im częściej wykonujemy mapy myśli, tym łatwiej przychodzą nam do głowy inne koncepcje i oryginalne pomysły, stajemy się też otwarci na nowe perspektywy (Buzan 2019, 107).

Podczas mapowania myśli, każdy pomysł może być połączony z innym. Swobodne, spontaniczne myślenie, które jest wymagane przy tworzeniu mapy myśli oraz przyjmowane przez M. Davies, za cel jej tworzenia znalezienie kreatywnych skojarzeń między pomysłami (Davies 2010) koresponduje z leżącą w dziecięcej naturze ciekawością świata. Dzięki mapowaniu myśli dziecko osiąga biegłość w posługiwaniu się wyobraźnią, staje się pomysłowe, chętnie podejmuje trud analizowania problemów i związane z tym działania.

- jest obiektem, na który przyjemnie się patrzy (Buzan 2019, 50).

Jak dowodzi M. Davies, dla większości ludzi mapy myśli są również znacznie łatwiejsze do podążania za nimi niż opisy werbalne lub pisemne (Davies 2010). Mapy myśli więc można umieścić w kasie. Dzieci będą chętnie na nie spoglądać, dzięki czemu zupełnie spontanicznie będą powracać do wiedzy, w nich zawartej.

Liczne zalety mapowania myśli obejmują także stosunkową dowolność formy i strukturę tworzonej mapy. Jak zaznacza M. Davies, nie ma ograniczeń, co do pomysłów i połączeń, które mogą być wykonane. Mapowanie myśli promuje w ten sposób kreatywne myślenie i zachęca do podejmowania twórczych i innowacyjnych prób spojrzenia na analizowany problem (Davies 2010). Stąd istnieją uzasadnione powody, aby rozważyć mapowanie myśli jako uzupełnienie innych metod pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym

Organizacja pracy nad mapowaniem myśli w grupie dzieci z klas I-III

Sformułowane przez T. Buzana zasady mapowania myśli (Buzan 2019, 60-61), można z powodzeniem wdrożyć w pracy z dziećmi z klas I-III, pamiętając o tym, aby dostosować ich brzmienie do wieku dzieci podejmujących pierwsze próby tworzenia map myśli.

- 1) Używaj czystego arkusza papieru, ułożonego w pozycji poziomej.

Arkusz powinien mieć format A3 (ewentualnie A4) tak, aby jego powierzchnia nie przytłaczała wielkością, lecz by możliwe było przejrzyste umieszczenie na nim gałęzi głównych i podrzędnych.

- 2) Na środku arkusza narysuj obrazek przedstawiający temat mapy. Do wykonania obrazka wykorzystaj co najmniej trzy kolory.

Jak twierdzi amerykański psycholog Ralph Haber, obrazy zajmują umysł efektywniej niż słowa. (Haber 1970, 108). W przypadku tworzenia map myśli ważne, aby były jednoznaczne, wyraźne i kolorowe, dzięki temu wzrośnie ich atrakcyjność, będą przyciągać uwagę, a w konsekwencji lepiej zapadać w pamięć. Znaczenie ma także przemyślane użycie koloru. T. Buzan uważa, że wpływa dodatnio na uwagę, pobudza motywację oraz zwiększa skuteczność przetwarzania obrazów i ich przechowywania (Buzan 2019, 39).

- 1) Tworząc mapę myśli używaj oprócz obrazów także symboli i kodów.

2) Wybierz słowa kluczowe i wpisz je używając wielkich liter.

T. Buzan postrzega wykorzystanie słów jako pamięciowych punktów odniesienia (Buzan 2019, 41), zaznaczając jednocześnie, że istotne jest umieszczanie pojedyncze słów na poszczególnych gałęziach.

- 1) Umieść poszczególne słowa i obrazy na osobnych gałęziach., pamiętając o tym, aby się wyróżniały.
- 2) Rysuj gałęzie odchodzące od obrazu centralnego. Pamiętaj o tym, by gałęzie były grubsze od strony centrum mapy i stawały się coraz cieńsze tworząc gałęzie podrzędne.
- 3) Długość gałęzi powinna odpowiadać długości zamieszczonych nad nimi wyrazów i wielkości obrazów.
- 4) Wykonując mapę myśli posługuj się kolorami, tworząc niepowtarzalny kod kolorystyczny w obrębie poszczególnych gałęzi.
- 5) Używaj podkreśleń i strzałek, by zobrazować skojarzenia pomiędzy różnymi powiązаныmi tematami umieszczonymi na mapie myśli.
- 6) Umieszczaj gałęzie w starannie przemyślanych miejscach, tak aby mapa myśli była przejrzysta.

Przestrzeganie powyższych zasad pozwoli dzieciom dochować wierności idei mapowania myśli stworzonej przez T. Buzana. Nie stanowi jednak ograniczenia dla wypracowania przez dziecko autorskiego, indywidualnego stylu mapowania.

Jednak, aby praca z wykorzystaniem map myśli w czasie zajęć edukacyjnych w klasie szkolnej przebiegała sprawnie, konieczne jest zapewnienie przez nauczyciela sprzyjającej mapowaniu myśli atmosfery. Z uwagi na warunki organizacyjno-lokalowe panujące w klasie, a także na specyfikę rozwojową dzieci w wieku wczesnoszkolnym, nauczyciel powinien zatroszczyć się o kilka kwestii.

W pracy z dziećmi istotne jest, aby przez rozpoczęciem tworzenia mapy każde z nich miało zapewnione wszystkie potrzebne materiały. Arkusze papieru (najlepiej kilka w razie zmiany koncepcji mapy w momencie jej tworzenia), pisaki i kredki w wielu kolorach. Braki w materiałach mogą w istotny sposób utrudnić lub uniemożliwić przelanie na papier dziecięcych pomysłów, mogą też działać rozpraszająco na grupę, gdy dzieci będą musiały poszukiwać u kolegów potrzebnych im materiałów.

Mapę myśli tworzyć można w dowolnej pozycji, pozostając w ławce czy na klasowym dywanie (siedząc, leżąc na brzuchu). Ważne jest, aby każde z dzieci miało zagwarantowane zgodne ze swoimi preferencjami miejsce, znajdujące się choćby w nieznanym oddaleniu od kolegów i koleżanek, co pozwoli dzieciom pracować indywidualnie i w skupieniu.

Znaczącym ułatwieniem dla dzieci tworzących pierwsze mapy myśli, będzie umieszczenie w klasie w miejscu dostępnym dla dzieci, pytań wyznaczających cele i ułatwiających im sformułowanie Podstawowych Pojęć Porządkujących (PPP), definiowanych przez T. Buzana jako *główne kategorie umieszczone na gałęziach i wypromieniowujące z obrazu centralnego* (Buzan 2019, 65) takich jak np.:

- Jakich informacji potrzebujesz?
- Czego chcesz się dowiedzieć?

- Jakie pytania możesz zadać? CO? GDZIE? KTO? JAK? KIEDY? KTÓRY?

Dobrze jest w czasie pracy nad mapą myśli przypomnieć dzieciom o zamieszczeniu na niej obrazów stanowiących uzupełnienie dla wpisanych nad gałęziami podstawowych pojęć porządkujących. W swoich publikacjach T. Buzan wielokrotnie podkreślał, że z punktu widzenia skuteczności mapowania obrazy pozwolą uzyskać najlepszy efekt wizualny, będą też inspiracją do własnej kreatywności, lecz co szczególnie istotne w przypadku pracy z dziećmi pozwolą im dobrze się bawić podczas tworzenia mapy myśli (Buzan 2019, 67).

Szczególną cechą map myśli jest ich autentyczność i spersonalizowany charakter. Dlatego warto silnie zaakcentować fakt, że czas poświęcony w czasie tworzenia mapy myśli na namysł nad zamieszczonymi na nad poszczególnymi gałęziami słowami kluczowymi jest nieodzownym elementem opisywanej metody. Dobrze jest poprosić dzieci, aby szukały słów, które najlepiej pasują do ich koncepcji. Jest to proces trudny i wymagający znacznego poziomu skupienia. Może się zdarzyć, że dzieci odczują zniechęcenie, niepewność czy nieufność wobec własnego sposobu myślenia. Stąd istotna jest rola nauczyciela, który w czasie tworzenia map myśli towarzyszy dzieciom. Obserwuje ich pracę i motywuje do dalszych działań, gdyż co silnie akcentuje T. Buzan, samozaparcie ma w procesie mapowania myśli kluczowe znaczenie (Buzan 2019, 145).

Zakończenie

Mapy myśli wykonane przez dzieci mogą wydawać się nauczycielom wizualnie intrygujące, co stanowi o ich wartości. Gałęzie, słowa, obrazy i określające relacje między nimi strzałki obrazują topografię myślenia dziecka. T. Buzan dostrzega, że mapa myśli *jest jak ogród, w którym różne koncepcje mogą rozrastać się i rozkwitać, umożliwiając czerpanie z nich inspiracji oglądającym mapę osobom* (Buzan 2018, 104). Analizując mapę myśli wykonaną przez ucznia nauczyciel podąża za jego spojrzeniem na problem. Oprócz pomysłów dostrzega kategoryzację, hierarchizację i zależności występujące między nimi. Tworząc mapę dziecko buduje obszerną wypowiedź dotyczącą wskazanego przez nauczyciela zagadnienia. Wypowiedź ta jest odzwierciedleniem nie tylko wiedzy ucznia, lecz co ważniejsze stanowi empiryczny dowód na zaangażowanie, jakim się wykazał podczas pracy nad tematem. Stąd wynika możliwość szerokiego wykorzystania map myśli w praktyce edukacyjnej. Dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym mapowanie myśli może być dobrym sposobem pracy, na co wskazuje A. Radomski, podczas:

- „burzy mózgów”,
- robienia notatek z lekcji,
- tworzenia planów rozwiązywania różnych problemów i zagadnień,
- pracy grupowej np. nad projektami,
- prezentacji zagadnień,
- planowania przedsięwzięć (Radomski 2019, 12).

W praktyce edukacyjnej mapy myśli mogą znaleźć zastosowanie także jako sposób utrwalenia czy sprawdzenia posiadanej przez uczniów wiedzy. Zanim dzieci podej-

mą pierwsze próby wykonania własnych map myśli, dobrze jest, gdy mają możliwość zobaczyć, w jaki sposób nauczyciel wykorzystuje mapy myśli przy prezentacji nowego materiału czy powtórce poznanych już treści dydaktycznych.

Podsumowując, postrzeganie mapy myśli jako doskonałego sposobu artykułowania i porządkowania myśli otwiera drogę ku ich częstszemu wykorzystaniu w pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym. Warto zwrócić uwagę również na fakt, że istnieją narzędzia do tworzenia cyfrowych map myśli, takie jak: XMind Map, IMind Map, Mind Map, Mindomo, Nowa Mind, Intelctual Map (Radomski 2019, 8), które stwarzają możliwość ich edytowania, kopiowania, a także łączenia z innymi multimediami. Tak tworzone mapy myśli mogą więc znaleźć zastosowanie nie tylko w bezpośrednim kontakcie z uczniem podczas zajęć z informatyki, lecz także mogą być narzędziem wykorzystywanym w czasie pracy zdalnej szkoły.

Bibliografia:

- Buzan, Tony. 2019. *Mistrzowskie mapowanie myśli. Podręcznik użytkownika najpotężniejszego narzędzia rozumowania*. Gliwice: One Press Power Helion.
- Collins, Allan M i Ross Quillian. 1969. Retrieval Time From Semantic Memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. Elsevier, t.8, 240-247.
- Davies, Martin. 2010. Concept mapping, mind mapping and argument mapping: what are the differences and do they matter? *Springer Science+Business Media B. V.*, DOI 10.1007/s10734-010-9387-6 (dostęp 14.05.2020)
- Farrand, Paul i Fearzana Hussain i Enid Hennessy. 2002. The efficacy of the 'mind map' study technique, *Medical Education*. Blackwell Science Ltd, nr 36, 426-431. (dostęp 14.05.2020)
- Haber, Ralph. 1970. How We Remember What We See. *Scientific American*, 104-112.
- Kamza, Anna. 2014. *Rozwój dziecka. Wczesny wiek szkolny*. W: *Niezbędnik dobrego nauczyciela*, red. Anna Izabela Brzezińska. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Marynowicz-Hetka, Ewa. 1987. *Dziecko w rodzinie problemowej. Pomoc w rozwoju*. Warszawa: Inst. Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Paivio, Allan. 1983. The empirical case for dual coding. In J. Yuille (Ed.), *Imagery, memory and cognition*. Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum. 307-322.
- Radomski, Andrzej. 2019. O zastosowaniu map myśli w nauce i edukacji. *Kultura i Historia*, nr 36, 1-16.
- Waloszek, Danuta. 2014. *Między przedszkolem a szkołą. Rozważania o gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole*. Warszawa: Żak.
- Wiejak, Katarzyna. 2010. *Prawidłowości rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. W: *Psychopedagogiczne aspekty rozwoju i edukacji małego dziecka*, red. Teresa Parczewska. Lublin: UMCS.

Agnieszka Kaczor

ukończyła pedagogikę na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz studia doktoranckie w Akademii Ignatianum w Krakowie. Obecnie jest zatrudniona jako adiunkt dydaktyczny w Katedrze Badań nad Dzieckiem w Akademii Ignatianum. Zainteresowania naukowe koncentrują się w obszarze teorii kształcenia, pedeutologii oraz organizacji i funkcjonowania świetlic szkolnych. Jest autorem publikacji dotyczących specyfiki pracy w świetlicy szkolnej oraz metod i form pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym.

kontakt e-mail: agnieszka.kaczor@ignatianum.edu.pl